

Druhy slov

Slova, která různými tvary označují různé mluvnické významy a mění se podle pádu, čísla, rodu, osoby atd. (neboli se skloňují či časují) jsou slova ohebná. Jsou to podstatná a přídavná jména, zájmena a číslovky. Slova, která svůj tvar nemění (neskloňují se, ani se nečasují) jsou slova neohebná. Patří sem příslovce, předložky, spojky, částice a citoslovce.

1. Podstatná jména

- jsou názvy osob, zvířat, věcí a samostatné názvy dějů, vlastností a vztahů. Např.: Praha, pes, stroj, svoboda, lenost, láska

2. Přídavná jména

- označují vlastnost osob, zvířat, věcí, dějů a vlastností označených podst. jmény: Např. slepecký pes, vnitřní svoboda, matčina láska

3. Zájmena

- zastupují podstatná jména nebo přídavná jména nebo na osoby, zvířata, věci apod. ukazují. Např.: on, já, my, svůj, takový, to.

4. Číslovky

- jsou slova významu číselného, označující počet, pořadí apod..
Např.: několik, dvacet, tisící, osmkrát, troje

5. Slovesa

- vyjadřují děje, a to činnost podmětu nebo jeho stav nebo změnu stavu. Slovesa se časují. Např.: hledět, stát, mládnout, spát

6. Příslovce

- vyjadřují různé bližší okolnosti dějů nebo vlastností (místo, čas, způsob, míru, příčinu aj). Např.: tady, ráno, velmi, dobře

7. Předložky

- podobně jako příslovce vyjadřují bližší okolnosti, ale teprve ve spojení se jmény, jejichž pád řídí. Např.: ve (škole), do (vody), s (přáteli), podle (plánu)

8. Spojky

- jsou slova, která spojují jednotlivé větné členy nebo věty a vyjadřují vztahy mezi nimi
Např.: a, i, ale, že, aby, ačkoli, sotva, když,...

9. Částice

- uvozují věty a naznačují jejich druh (věty přací apod.), nebo vyjadřují postoj mluvčího (vytýkají, hodnotí apod.)

Např.: ať, nechť, kéž, asi, snad, zejména, ovšem...

10. Citoslovce

- vyjadřují city, nálady nebo vůli mluvčího anebo naznačují zvuky
Např.: au, br, prr, cink, hú...

Slovní druh některých slov lze správně určit jen s přihlédnutím k jejich významu ve větě.

Např: Raněný byl převezen do nemocnice. - raněný = 1
Raněný voják byl ošetřen. - raněný = 2
Jdu právě kolem. - kolem = 6
Běhal kolem hřiště. - kolem = 7

CVIČENÍ

Urči slovní druh (doplň číslici za každé slovo)

1.

Kdykoli....jsou české....korunovační....klenoty...., uchovávané.... stále....pod.... sedmi....zámky....,zpřístupněny....veřejnosti....,shromažďují...se...před....budovou... v....níž....jsou....vystaveny....,zástupy....lidí....,aby....si....prohlédly....tento....drahocenný....poklad....českého....národa....a....svědka....jeho....pohnuté....historie....

2.

Když....jsem....jej....onen....nezapomenutelný....den....ráno....ve....čtyři....hodiny... budil....,aby....převzal....včas....hlídku....,užil....jsem....vyzkoušeného způsobu....Pluli...jsme.... na....půl...páry... Moře....zahalovala....neproniknutelná.... mlha....a....sirény.... každých....pět....minut....pronikavě....ječely,aby....zabránily.... případné....srážce.... Pekelné....kvílení....nedalo....na....celé....lodi....spát.... nikomu....,kromě....Rudolfa... Vstoupil....jsem....do....kajuty....a....otočil.... vypínačem.... Nic.... . Najednou....šups.... a....Ruda....sedí....na....zemi.

3.

Okolo....jsou samé lesy. Pepík běžel okolo....plotu. Bylo slunečné ráno.... . Brzy ráno....jdeme do lesa. Tak.... poběž! Udělej to tak.... . Sestřička už jí....sama. Dala jsem jí.... dárek. Vybral si místo.... u okna. Místo.... tebe tam půjdu já. Když já se tam bojím! Když.... ti bude smutno, přijď. Tatínek bílí....dům. Bílí....racci křižovali oblohu.

4.

Ale....Rudla....spí....dál....! Následuj....další....trik....mé....osvědčené....metody... Sklenice....ledové.... vody....letí....spáči....do....tváře.... Šplouch....! Ruda....něco mručí....,asi....ze....spaní....Stále....nevstává....Musím....přistoupit....ke....třetímu... stupni....buzení.... Uchopím....Rudu....lehce....pod....pažemi...., přehodím....jej.... přes.... rameno....a....odnáším....na....palubu.... Mrazivý.... chlad.... rychle.... vykonává...., co....by....se....mi....pravděpodobně....nepodařilo. Rudolf....procitá.

ŘEŠENÍ-slovní druhy

1.

Kdykoli..6.. jsou..5.. české..2.. korunovační..2.. klenoty..1.., uchovávané..2.. stále..6.. pod..7.. sedmi..4.. zámky..1.., zpřístupněny..5.. veřejnosti..1.., shromaždují..5.. se..3.. před..7.. budovou..1..v..7.. níž..3.. jsou..5.. vystaveny..5.., zástupy..1.. lidí..1.., aby..8.. si..3.. prohlédly..5.. tento..3.. drahocenný..2.. poklad..1.. českého..2.. národa..1.. a..8.. svědka..1.. jeho..3.. pohnuté..2.. historie..1..

2.

Když..8.. jsem..5.. jej..3.. onen..3.. nezapomenutelný..2.. den..1.. ráno..6.. ve..7.. čtyři..4.. hodiny..1.. budil..5.. aby..8.. převzal..5.. včas..6.. hlídku..1.., užil..5.. jsem..5.. vyzkoušeného..2.. způsobu..1.. Pluli..5.. jsme..5.. na..7.. půl..4.. páry..1.. Moře..1.. zahalovala..5.. neproniknutelná..2.. mlha..1.. a..8.. sirény..1.. každých..3.. pět..4.. minut..1.. pronikavě..6.. ječely..5.., aby..8.. zabránily..5.. případně..2.. srážce..1.. Pekelné..2.. kvílení..1.. nedalo..5.. na..7.. celé..2.. lodi..1.. spát..5.. nikomu..3.., kromě..7.. Rudolfa..1.. Vstoupil..5.. jsem..5.. do..7.. kajuty..1.. a..8.. otočil..5.. vypínačem..1.. Nic..3.. Najednou..6.. šups..10.. a..8.. Ruda..1.. sedí..5.. na..7.. zemi..1..

3.

Okolo..6.. jsou samé lesy. Pepík běžel okolo..7.. plotu. Bylo slunečné ráno..1.. Brzy ráno..6.. jdeme do lesa. Tak..9.. poběž! Udělej to tak..6.. Sestřička už jí..5.. sama. Dala jsem jí..3.. dárek. Vybral si místo..1.. u okna. Místo..7.. tebe tam půjdu já. Když..9.. já se tam bojím! Když..8.. ti bude smutno, přijď. Tatínek bílí..5.. dům. Bílí..2.. racci křížovali oblohu.

4.

ale..9.. Rudla..1.. spí..5.. dál..6.. následuje..5.. další..2.. trik..1.. mé..3.. osvědčené..2.. metody..1.. sklenice..1.. ledové..2.. vody..1.. letí..5.. spáči..1.. do..7.. tváře..1.. šplouch..10.. Ruda..1.. něco..3.. mručí..5.., asi..9.. ze..7.. spaní..1.. stále..6.. nevstává..5.. musím..5.. přistoupit..5.. ke..7.. třetímu..4.. stupni..1.. buzení..1.. uchopím..5.. Rudu..1.. lehce..6.. pod..7.. pažemi..1.., přehodím..5.. jej..3.. přes..7.. rameno..1.. a..8.. odnáším..5.. na..7.. palubu..1.. mrazivý..2.. chlad..1.. rychle..6.. vykonává..5.., co..3.. by..5.. se..3.. mi..3.. pravděpodobně..6.. nepodařilo..5.. Rudolf..1.. procítá..5..

Podstatná jména (substantiva)

Podstatná jména jsou názvy osob, zvířat, věcí, vlastností (důvěřivost), dějů (písknutí) a vztahů (láska), můžeme je skloňovat.

Dělení podstatných jmen:

- **konkrétní** – názvy osob, zvířat, věcí; označují to, co můžeme smysly vnímat (stůl, pes),
- **abstraktní** – názvy vlastností, dějů a vztahů, označují to, co je nehmotné (radost, běh...).

Některá podstatná jména mají podle různé souvislosti význam **konkrétní** (Přišlo ti psaní. = dopis od kamaráda), nebo **abstraktní** (Psaní úlohy mu trvalo dlouho. = činnost).

- **pomnožná** – mají jen množné číslo (dveře, narozeniny, Pardubice),
- **hromadná** – mají jen jednotné číslo a označují více věcí téhož druhu, bývají tvořena příponami a koncovkou:
 - í (dříví)
 - oví (křoví)
 - stvo (obyvatelstvo)
 - ctvo (ptactvo)

patří sem i další, např: dobytek, hmyz, skot, mládež, lid, ...

- **látková** – mají zpravidla jen jednotné číslo a označují látku bez zřetele k množství: voda, tabák, sních...
V množném čísle mají pozměněný význam: dvě vody (dvě sklenice vody)
- **klasická** – většina podstatných jmen má číslo jednotné i množné: květina - květiny

Podstatná jména **konkrétní** se dělí na:

- **obecná** - neoznačují určitou osobu, zvíře nebo věc, ale znamenají kteroukoli osobu, zvíře nebo věc toho druhu, označují podstatné jméno jen obecně: město, pes, písek... – píšeme je s **malým písmenem**
- **vlastní** - jména osobní, národní, místní, jména zvířat, věcí, děl, spolků apod: Jan, Čech, Lužiny, Alík... – píšeme je s **velkým začátečním písmenem**

Cvičení

1. Vyhledejte podstatná jména a určete, která jsou konkrétní a která abstraktní:

Bedřich Smetana se stal nejvýznamnější osobností mezi našimi hudebními skladateli. Vyrůstal v obrozeneckém období a už v mládí pochopil důležitost hudby v životě Čechů. S vytříbeným smyslem pro velikost šel přes překážky malého prostředí a cílevědomě a s největším úsilím vytkl českému národu nejvyšší ideály.

2. Označte, která podstatná jména jsou konkrétní a která abstraktní:

Šití () mých svatebních šatů trvalo dva týdny. V šití () mi chybí velká jehla. Kamarádka mi poslala pohled () z Řecka. Tvůj zlostný pohled () mi nahnal strach. Kamenitá cesta () vedla kolem naší chalupy. Cesta () letadlem byla velmi příjemná. Stavba () našeho domu trvala dva roky. Tato moderní stavba () se mi vůbec nelíbí. Na výletě mi chybělo pití (). Pití () zeleného čaje v příjemném prostředí a s mými kamarádkami mi dodá energii na celý pracovní týden.

3. Určete podstatná jména pomnožná, hromadná, látková, klasická:

prázdniny –	včelstvo –
mouka –	nůžky –
Oslavany –	dobytek –
mýdlo –	kalhoty –
varhany –	zrní –
rostliny –	kameny –
košile –	sníh –

4. Určete mluvnické číslo vyznačených podstatných jmen:

Naše babička čte bez **brýlí**. **Ptactvo** se živí zrním. Na stránkách se pásal **dobytek**. **Uhlí** je vzácná surovina. Večer jsme hráli odbíjenou v **teplákách**. Hudebník hrál na **varhany**. **Voda** je nezbytná pro život člověka. Kdy máš **narozeniny**? **Obecenstvo** bylo s programem spokojeno. Koupili jsme si nové **nádobí**. Spojené státy americké mají mohutné **lodstvo**. Mám strýčka v **Oslavanech**. Půjčil jsem **nůžky** spolužákovi. Cesta byla lemovaná vzrostlým **stromovím**. **Vrata** místního hřbitova jsou vynikajícím kovářským dílem.

Řešení:

1. Bedřich Smetana – konkrétní, osobností – konkrétní, skladateli – konkrétní, období – abstraktní, mládí – abstraktní, důležitost – abstraktní, hudby – abstraktní, životě – abstraktní, Čechů – konkrétní, smyslem – abstraktní, velikost – abstraktní, překážky – abstraktní, prostředí – abstraktní, úsilím – abstraktní, národu – konkrétní, ideály – abstraktní
2. šití – abstraktní, konkrétní; pohled – konkrétní, abstraktní; cesta – konkrétní, abstraktní; stavba – abstraktní, konkrétní; pití – konkrétní, abstraktní
3. prázdniny – pomnožné
mouka – látkové
Oslavany – pomnožné
mýdlo – látkové
varhany – pomnožné
rostliny – klasické
košile – klasické
včelstvo – hromadné
nůžky – pomnožné
dobytek – hromadné
kalhoty – pomnožné
zrní – hromadné
kameny – klasické
sníh – látkové

4. brýlí – množné, ptactvo – jednotné, dobytek – jednotné, uhlí – jednotné, teplákách – množné, varhany – množné, voda – jednotné, narozeniny – množné, obecenstvo – jednotné, nádobí – jednotné, loďstvo – jednotné, Oslavanech – množné, nůžky – množné, stromovím – jednotné, vrata – množné

Skloňování pomnožných jmen místních

- y, -any: Vinohrady, Hradčany,	- jako hrady, ale u Vinohrad, u Hradčan
- ly, sy, zy: Neumětely, Kobylisy, Hrdlořezy, ...	- jako hrady, mívají v 6. pádě koncovku – ích: v Neumětélích
- ky: (mužský rod): Jeseníky, ...	- v 6. pádě – ích i ách: v Jesenících i Jeseníkách
- ky: (ženský rod): Benátky, ...	- jako ženy (stejně se skloňují i Čechy)
- e, - ice: (většinou mužská, někdy ženská)	- Vršovice (mužský rod), Kraslice (ženský rod): ve 2. pádě bez koncovky : do Vršovic, Kraslic, ve 3. pádě v rodě mužském – ím i ům: k Vršovícím i Vršovícům

Vánoce, Velikonoce (ženský rod): 2.pád Vánoc, Velikonoc, 3. pád k Vánocům, Velikonočům, 7. pád před Vánocemi i Vánoci, Velikonocemi i Velikonoci

Cvičení

Doplňte do vět správné tvary podstatných jmen:

Odstěhovali jsme se do (Hranice) Blížili jsme se k (Hořice)
 Bratr často vypráví o (Vysočany) O prázdninách jsme navštívili (Teplice)
 Neradi jsme se s (Benátky) loučili. Můj strýc pochází z (Neu-
 mětely) Z (Hradčany) je nádherný výhled po celé Praze. Na-
 vštěvuji střední školu ve (Vršovice) Do mých pěti let jsme bydleli v (Kobyli-
 sy) Na obvodu (Hodkovičky) vyrostlo nové sídliště. S (Vánoce)
 je spojeno mnoho starých obyčejů. Dovolenu jsme letos strávili v (Jeseníky)

Řešení:

Odstěhovali jsme se do Hranic. Blížili jsme se k Hořicím, Hořicům. Bratr často vypráví o Vysočanech. O prázdninách jsme navštívili Teplice. Neradi jsme se s Benátkami loučili. Můj strýc pochází z Neumětel. Z Hradčan je nádherný výhled po celé Praze. Navštěvuji střední školu ve Vršovících. Do mých pěti let jsme bydleli v Kobylisích. Na obvodu Hodkoviček vyrostlo nové sídliště. S Vánocemi, Vánoci je spojeno mnoho starých obyčejů. Dovolenu jsme letos strávili v Jeseníkách, Jesenících.

Zvláštnosti skloňování názvů částí těla

oči, uši

1., 4., 5. pád	oči	uši
2. pád	očí	uší
3. pád	očím	uším
6. pád (o)	očích	uších
7. pád	očima	ušima

ruce, nohy, kolena, ramena, prsa

1., 4., 5. pád	ruce	nohy	kolena	ramena	prsa
2. pád	rukou	nohou	kolenou	ramenou	prsou
		noh	kolen	ramen	
3. pád	rukám	nohám	kolenům	ramenům	prsům
6. pád (o)	rukou	nohou	kolenou	ramenou	prsou
	rukách	nohách	kolenech	ramenech	
7. pád	rukama	nohama	koleny	rameny	prsy

- zakončení – **ma** v **7. pádě množného čísla** mají také zdvojnásobení těchto slov, jestliže označují části těla: **očkama, očičkama, ručkama, ručičkama, nožkama, nožičkama...**
- koncovka přídavného jména se v **7. pádě množného čísla** přizpůsobuje koncovce podstatného jména: **s rozzářenýma očima, s dlouhýma ušima ...**
- podobně se přizpůsobují i koncovky některých zájmen a číslovek, jako např. **svýma očima, mezi čtyřma očima ...**
- neoznačují-li tato podstatná jména části těla (lidského nebo zvířecího), mají v množném čísle tvary podle příslušných vzorů: **oka, ucha jako města, ručičkami, nohami jako ženami**

Cvičení:

Slova v závorkách uveďte v náležitých tvarech množného čísla:

Pepík pomáhal tvořit barikádu (vlastní ruka) Dítě radostně tleskalo (ručička) Mám hodinky se (svítící ručičky)..... . Skočil do vody (rovná noha) Seděl na židli s (rozviklaná noha)..... . Na smetišti byly hrnce s (uražené ucho) Stál pevně na (obě nohy) Lavice stála jen na (tři nohy) Pes mi ležel u (noha) Vytahám tě za obě (ucho) Nohy se mu podlomily v (koleno) Oslík stříhal (dlouhé ucho) Z (obě ruce) stáhl rukavice. Pozoroval jsem krajinu (vnímavé oči) Vysvětlili si to mezi (čtyři oči)

Řešení:

Pepík pomáhal tvořit barikádu vlastníma rukama. Dítě radostně tleskalo ručičkami. Mám hodinky se svítícími ručičkami. Skočil do vody rovnýma nohama. Seděl na židli s rozviklanými nohama. Na smetišti byly hrnce s uraženými uchy. Stál pevně na obou nohách, nohou. Lavice stála jen na třech nohách. Pes mi ležel u nohou, noh. Vytahám tě za obě uši. Nohy se mu podlomily v kolenou, kolenech. Oslík stříhal dlouhýma ušima. Z obou rukou stáhl rukavice. Pozoroval jsem krajinu vnímavýma očima. Vysvětlili si to mezi čtyřma očima.

Skloňování jmen přejatých

a) jména obecná

- jména na – **us**: podle **pán, hrad**, ale koncové – us se odsouvá: génus, bez génia, géniovi, ...
- jména na - **eum, - ium, - uum**: v jednotném čísle a v 1. a 4. pádě množného čísla podle vzoru **město**, ostatní pády množného čísla podle vzoru **moře**; - eum, - ium, - uum se odsouvá: u muzea, v akváriu, ...
- jména na – **um**: podle vzoru **město**, - **um** se odsouvá: z alba, ...
- jména na – **ma**: podle vzoru **město**, s rozšířeným kmenem (s výjimkou 2. pádu množného čísla): bez tématu, podle témat, ...
- **idea** (podle vzorů **žena i růže**), stejně se skloňuje např. odysea, orchidea, ...

vzor	žena	růže	žena	růže
1. pád	idea		idey	ideje
2. pád	idey	ideje		idejí
3. pád	ideji		ideám	idejím
4. pád	ideu		idey	ideje
6. pád	ideji		ideách	idejích
7. pád	ideou	idejí	ideami	idejemi

- některá jména se neskloňují: želé, kupé, buly, ragú, finále, ...

Cvičení:

Jména v závorkách uveďte ve správných tvarech.

V Jiráskových (drama) jsou zachyceny naše slavné historické postavy. Držte se daného (téma) Bratr studuje na (gymnázium) Do (cirkus) proudily davy lidí. Rybičkám v (akvárium) je nutné zajistit okysličování vody. Do kterého (datum) se posílají přihlášky do soutěže? Mnohá antická (drama) jsou svými (idea) přínosná i pro dnešního diváka. Sejdeme se před (planetárium) Bedřicha

Smetany si vážíme jako největšího (génus) naší hudby. Boj proti (fašismus) stál mnoho lidských životů. V květinářství jsme si koupili krásnou (orchidea) O (panorama) Prahy se hodně napsalo. V (muzea) jsou sbírky hmyzu.

Řešení:

V Jiráskových dramatech jsou zachyceny naše slavné historické postavy. Držte se daného tématu. bratr studuje na gymnáziu. Do cirkusu proudily davy lidí. Rybičkám v akváriu je nutné zajistit okysličování vody. Do kterého data se posílají přihlášky do soutěže? Mnohá antická dramata jsou svými ideami, idejemi přínosná i pro dnešního diváka. Sejdeme se před planetárium. Bedřicha Smetany si vážíme jako největšího génia naší hudby. Boj proti fašismu, fašizmu stál mnoho lidských životů. V květinářství jsme si koupili krásnou orchideu. O panoramatu, panorámatu i panorámě Prahy se hodně napsalo. V muzeích jsou sbírky hmyzu.

b) jména vlastní

- řecká a latinská jména mužského rodu na **-os, -es, -as** odsouvají zakončení 1. pádu, skloňujeme je podle vzoru **pán**: k Aristotelovi, u Pythagora, ...
- při skloňování řeckých a latinských jmen **rodu mužského a ženského** zakončených na **-is** je koncové **-s** vystřídáno **-d**, skloňujeme je podle vzoru **pán** (Paris – Parida) a **žena** (Artemis – Artemidy),
- slovanská jména skloňujeme podle vzoru **mladý**: Tolstoj – Tolstého, Ligurski – Ligurského,
- jména zakončená na **-e, -o, -u** skloňujeme podle vzoru **pán**: Verne – Verna, Othello – Othella, Ionescu – Ionesca...; jména zakončená na **-e / -é** přijímají také zakončení podle zájmenného vzoru **ten**: Goethe – Goetheho, René – Reného, ...
- podle vzoru **ten** se skloňují jména na **-e** a neslovanská jména na **-i**: Ševarnadze – Ševarnadzeho, Verdi – Verdiho, ...
- některá jména na **-e** se mohou skloňovat i podle vzoru **soudce**: Schulze, Nietzsche, ...
- podle vzoru **předseda** se skloňují jména zakončená v 1. pádě na **-a**: Zolla - Zolly, Mikola – Mikkoly, ...
- podle vzoru **muž** se skloňují jména zakončená v 1. pádě na souhlásku měkkou nebo obojetnou (která se např. u francouzských jmen v 1. pádě nevyslovuje): Dumas / dyma / - 2. pád Dumase / dymase /, Kraus – Krause,
- Korea se skloňuje jako **idea**,
- některá jména se neskloňují: Baku, Peru, Waterloo, ...

Cvičení:

Jména v závorkách uveďte ve správných tvarech.

Šípy a meče od (Achilles) jen odskakovaly. Četli jsme si úryvek z řeckých pověstí o (Paris) lásce k Heleně. Ve fyzice a matematice jsme se učili o (Archimédes a Pythagoras) Podle (Charles Darwin) se vývoj uskutečňuje přírodním výběrem. Koncert (Placido Domingo) byl vyprodán. Co jsi četl od (Charles Dickens) ? Z oper (Petr Iljič Čajkovskij) vynikají Evžen Oněgin a Piková dáma. Těžiště díla (Verdi) je v operní tvorbě. (Goethe) se už za života dostalo velkých poct. Italu (Marconi) byla udělena Nobelova cena. Povstání otroků vedené (Spartakus) bylo krvavě potlačeno. Pro obyvatelstvo (Korea) má velký význam rybolov. V úrodné oblasti (Eufrat a Tigris) vznikly prastaré vyspělé kultury. Do (Koloseum) se vešlo 50000 diváků.

Řešení:

Šípy a meče od Achilla jen odskakovaly. Četli jsme si úryvek z řeckých pověstí o Paridově, Parisově lásce k Heleně. Ve fyzice a matematice jsme se učili o Archimédovi, Archimedovi a Pythagorovi. Podle Charlese Darwina se vývoj uskutečňuje přírodním výběrem. Koncert Placida Dominga byl vyprodán. Co jsi četl od Charlese Dickense? Z oper Petra Iljiče Čajkovského vynikají Evžen Oněgin a Piková dáma. Těžiště díla Verdiho je v operní tvorbě. Goethovi, Goethemu se už za života dostalo velkých poct. Italu Marconimu byla udělena Nobelova cena. Povstání otroků vedené Spartakem bylo krvavě potlačeno. Pro obyvatelstvo Koreje, Koreje má velký význam rybolov. V úrodné oblasti Eufratu a Tigridu vznikly prastaré vyspělé kultury. Do Kolosea se vešlo 50000 diváků.

Souhrnná cvičení

1. Podstatná jména v závorkách uveďte v náležitých tvarech.

Zakladateli novodobého českého (drama) jsou Václav Kliment Klicpera a Josef Kajetán Tyl. Jako (odysea) označujeme dlouhé strastiplné putování. Zákoník (Chammurapi) byl první velké právní dílo starověku. Období rozkvětu Athén je spojeno se státníkem (Perikles) Zaujala mě kniha Milion od středověkého cestovatele (Marco Polo) (Drama) Karla Čapka jsou známá na celém světě. Měli bychom se řídit ušlechtilými (idea) Propagátorem (ragby) byl spisovatel Ondřej Sekora. Naši fotbalisté se neprobojovali do (finále) mistrovství Evropy. Fotografie si nalepíme do (album) Za zakladatele lékařství pokládáme (Hippokrates) Děti koupily mamince k svátku (orchidea)

2. Podstatná jména v závorkách uveďte v náležitých tvarech.

Ve dvou (kupé) seděly matky s dětmi. Záchvaty (astma) jsou pro nemocného velmi nepříjemné. Rodištěm italského básníka (Dante) je

Florence. Nejznámější operou (Musorgskij) je Boris Godunov. V (centrum) města bývá zboží dražší. Každý rok se (génium) vědy a kultury uděluje Nobelova cena. Život (Romulus a Remus) a , zakladatelů Říma, zachránila vlčice. V (Guinea) žije málo Evropanů. Jedním z hrdinů (Odyssea) je Télemachos, syn Odysseův. (Nigérie) protéká řeka Niger. V dubnu se konají zkoušky do (gymnázium) V (schéma) se užívají různé značky. V smaženém (filé) nebyla žádná kost. Pošleme pozvání i panu (Pompe)

3. Podstatná jména v závorkách uveďte v náležitých tvarech:

Barrandov se jmenuje podle slavného francouzského geologa (Joachim Barrande) Ze hry Hamlet od (William) (Shakespeare) bývá často citován výrok, že je něco shnilého ve státě dánském. O (Marie Curiová – Sklodovská) , první ženě poctěné Nobelovou cenou bylo napsáno mnoho knih. Vládce bohů Zeus vyslal (Hefaistos) s pomocníky, aby přikovali odbojného (Prométheus) k vysoké skále v pohoří Kavkaz. Za některými vzácnými (orchidea) bylo nutno šplhat až na vrcholky stromů v tropických pralesích. Koupili jsme si košíček (kiwi) V Brně je několik zvlášť zajímavých (muzea) Zánik západořímské říše se datuje rokem 476, kdy germánský král Odoaker sesadil posledního západořímského císaře (Romulus Augustus) Spisovateli (Tolstoj a Dostojevskij) byly ovlivněny celé generace čtenářů a spisovatelů.

Řešení:

1. Zakladateli novodobého českého dramatu jsou Václav Kliment Klicpera a Josef Kajetán Tyl. Jako odyseu označujeme dlouhé strastiplné putování. Zákoník Chamurapiho byl první velké právní dílo starověku. Období rozkvětu Athén je spojeno se státníkem Periklem. Zaujala mě kniha Milion od středověkého cestovatele Marca Pola. Dramata Karla Čapka jsou známá na celém světě. Měli bychom se řídit ušlechtilými ideami, idejemi. Propagátorem ragby byl spisovatel Ondřej Sekora. Naši fotbalisté se neprobojovali do finále mistrovství Evropy. Fotografie si nalepíme do alba. Za zakladatele lékařství pokládáme Hippokrata. Děti koupily mamince k svátku orchideu.
2. Ve dvou kupé seděly matky s dětmi. Záchvaty astmatu jsou pro nemocného velmi nepříjemné. Rodištěm italského básníka Danta, Danteho je Florence. Nejznámější operou Musorgského je Boris Godunov. V centru města bývá zboží dražší. Každý rok se génium vědy a kultury uděluje Nobelova cena. Život Romula a Rema, zakladatelů Říma, zachránila vlčice. V Guineji žije málo Evropanů. Jedním z hrdinů Odyssey, Odysseje je Telemachos, syn Odysseův. Nigérií protéká řeka Niger. V dubnu se konají zkoušky do gymnázia. V schématu se užívají různé značky. V smaženém filé nebyla žádná kost. Pošleme pozvání i panu Pompovi, Pompemu.
3. Barrandov se jmenuje podle slavného francouzského geologa Joachima Barranda. Ze hry Hamlet od Williama Shakespeara bývá často citován výrok, že je něco shnilého ve státě dánském. O Marii Curiové Sklodovské, první ženě poctěné Nobelovou cenou, bylo napsáno mnoho knih. Vládce bohů Zeus vyslal Hefaista s pomocníky, aby přikova-

li odbojného Prométhea k vysoké skále v pohoří Kavkazu. Za některými vzácnými orchideami, orchidejemi bylo nutno šplhat až na vrcholky stromů v tropických pralesích. Koupili jsme si košíček kiwi. V Brně je několik zvlášť zajímavých muzeí. Zánik Říše západofřímské se datuje rokem 476, kdy germánský král Odovakar sesadil posledního západofřímského císaře Romula Augusta. Spisovateli Tolstým a Dostojevským byly ovlivněny celé generace čtenářů a spisovatelů.

Přídavná jména (adjektiva)

Přídavná jména vyjadřují vlastnosti podstatných jmen nebo omezují jejich význam. S podstatnými jmény se shodují v rodě, čísle, pádu a životnosti. Tážeme se na ně otázkami: jaký? který? čím?

Druhy přídavných jmen:

- **tvrdá** – mají trojí zakončení: **mladý, mladá, mladé**
složené tvary: vzor **mladý**
jmenné tvary: vzor **mlád**
- **měkká** – mají ve všech rodech zakončení – í: **jarní**
- **přivlastňovací** – tvoří se od jmen osob, někdy i zvířat příponami
-ův, -ova, -ovo, -in, -ina, -ino
vzory: **otcův, matčin**

Pamatuj!

mladí }
matčini } bratři, psi... = rod mužský životný, 1. a 5. pád množné číslo, píšeme **i**

V 1. a 5. pádě množného čísla rodu mužského životného se u vzoru **mladý** některé souhlásky před koncovkou **-í** mění:

h → **z** (drahý přítel – drazí přátelé)
ch → **š** (hluchý stařec – hluší starci)
k → **c** (velký člověk – velcí lidé)
r → **ř** (dobrý pracovník – dobří pracovníci)

-ský → **-ští** (český umělec – čeští umělci)
-cký → **-čtí** (dělnický dopisovatel – dělničtí dopisovatelé)
-čkový → **-čcí** (maličkový chlapec – maličcí chlapi)

Přídavná jména přivlastňovací utvořená od vlastních jmen osob píšeme s **velkým písmenem**: Nerudův dům, Raisovy knihy, ...

Přídavná jména tvrdá utvořená od vlastních jmen píšeme s **malým písmenem**: čapkovský humor, smetanovská hudba, ...

Ostatní přídavná jména odvozená od názvů měst, států... píšeme s malým písmenem: Brno – brněnský, Čechy – český, ...

Jmenné tvary mají jen **1.**, někdy i **4. pád**: užívá se jich v přísudku jmenném se sponou. Koncovka se řídí rodem podmětu: Chlapci byli **unavení**.

Matčina láska – mateřská láska

matčina láska – přivlastňujeme jedné osobě

mateřská láska – přivlastňujeme celé skupině

Bratři – bratři

dopis bratři – komu? = podstatné jméno

bratři přátelé – čím? = přídavné jméno

Přídavná jména nabývají někdy významu podstatných jmen, jsou to tzv. **přídavná jména zpodstatnělá**. (Přivezli **nemocného** z nemocnice).

Cvičení:

1. Určete druh přídavných jmen.

cínový panáček, vrbové proutí, gazelí skok, husí zobák, vaječná omeleta, Hančino přání, stepní porost, sojčí pírkó, slunné počasí, sluneční svit, módní šaty, krční obratle, dobří lidé, kanadští hokejisté, nahé děti, starostův dům, krokodýlí kůže, Davidova učebnice, Nerudův přítel, brněnský fotbalista, houslový klíč, hostitelův úsměv, německý lektor, bratrův pokus.

2. Převed'te do množného čísla.

oblíbený hrdina
roztomilé kotě
hravý pejsek
nahý domorodec
zahradníková motyka
Novákův pes
Norbertova role
otcovo zaměstnání
bratrův pokus
dlouhý krokodýl
dobrý žák
hluchý dědeček
velký muž
krotký lev

3. Z daných vlastních jmen utvořte přídavná jména přivlastňovací a spojte je s vhodnými podstatnými jmény v závorce.

Aleš, Erben, Verne, Foglar, Smetana, Dvořák, Mácha, Klicpera, Hašek, Tyl, Janáček (kresba, Švejk, fantastické příběhy, Švanda dudák, opera, hra, Máj, Slovanské tance, román, balada, Liška Bystrouška).

4. Nahradte podtržené výrazy přídavným jménem.

obuv z gumy, starosti chalupáře, kaz na zubech, hnízdo krkavce, obratnost kamzíka, drak z papíru, ovoce s červy, pomoc kamaráda, příklad z matematiky, příběh z prázdnin.

5. Určete slovní druh podtržených slov.

Bratroví bude patnáct let. Jsou to bratroví přátelé. Sousedovi přátelé nás pozvali na oběd. Zavolám sousedovi. Karlovi rodiče se včera vrátili pozdě domů. Pomohu příteli Karlovi. Utíkej k Milanovi. Milanovi sourozenci už jsou ženatí. Učili jsme se o Karlu Václavu Raisovi. Raisovi Zapadlí vlastenci jsou rozsáhlé dílo. Petrovi spolužáci se opozdili. Utíkej k Petrovi.

6. Určete, kdy jde o podstatné jméno a kdy o přídavné jméno.

Pracující lidé zaplnili metro. Pracující manifestovali proti válce. Cestující vystoupili na konečné autobusu. Cestující dívky nepustily sednout starou ženu. Průvodčí nám zkontrolovala jízdenky. Nemocného odvezla sanitka. Nemocný člověk potřebuje povzbuzení. Raněný člověk ležel na nosítkách. Raněný trpěl úpornými bolestmi. Vedoucí pracovník má hmotnou zodpovědnost. Vedoucí našeho obchodu přijal nové pracovníky.

Řešení:

1. cínový – tvrdé, vrbové – tvrdé, gazelí – měkké, husí – měkké, vaječná – měkké, Hančino – přivlastňovací, stepní – měkké, sojčí – měkké, slunné – tvrdé, sluneční – měkké, módní – měkké, krční – měkké, dobří – tvrdé, kanadští – tvrdé, nahé – tvrdé, starostův – přivlastňovací, krokodýlí – měkké, Davidova – přivlastňovací, Nerudův – přivlastňovací, brněnský – tvrdé, houslový – tvrdé, hostitelův – přivlastňovací, německý – tvrdé, bratrův – přivlastňovací.
2. oblíbení hrdinové
roztomilá koťata
hraví pejsci
nazí domorodci
zahradníkovy motyky
Novákovi psi
Norbertovy role
otcova zaměstnání
bratrovy pokusy
dlouzí krokodýli
dobří žáci
hluší dědečkové
velcí muži
krotcí lvi
3. Alšovy kresby, Erbenovy balady, Vernovy i Verneovy fantastické příběhy, Foglarovy romány, Smetanovy opery, Dvořákovy Slovanské tance, Máchův Máj, Klicperovy hry, Haškův Švejk, Tylův Švanda dudák, Janáčkova Liška Bystrouška.

4. gumová obuv, chalupářovy starosti, zubní kaz, krkavčí hnízdo, kamzíková obratnost, papírový drak, červavé i červivé ovoce, kamarádova pomoc, matematický příklad, prázdninový příběh.
5. Bratrovi bude patnáct let – podstatné jméno, jsou to bratrovi přátelé – přídavné jméno, sousedovi přátelé nás pozvali na oběd – přídavné jméno, zavolám sousedovi – podstatné jméno, Karlovi rodiče se včera vrátili pozdě domů – přídavné jméno, pomohu příteli Karlovi – podstatné jméno, utíkej k Milanovi – podstatné jméno, Milanovi sourozenci už jsou ženatí – přídavné jméno, učili jsme se o Karlu Václavu Raisovi – podstatné jméno, Raisovi Zapadlí vlastenci jsou rozsáhlé dílo – přídavné jméno, Petrovi spolužáci se opozdili – přídavné jméno, utíkej k Petrovi – podstatné jméno.
6. Pracující lidé zaplnili metro – přídavné jméno, pracující manifestovali proti válce – podstatné jméno, cestující vystoupili na konečné autobusu – podstatné jméno, cestující dívky nepustily sednout starou ženu – přídavné jméno, průvodčí nám zkontrolovala jízdenky – podstatné jméno, nemocného odvezla sanitka – podstatné jméno, nemocný člověk potřebuje povzbuzení – přídavné jméno, raněný člověk ležel na nosítkách – přídavné jméno, raněný trpěl úpornými bolestmi – podstatné jméno, vedoucí pracovník má hmotnou zodpovědnost – přídavné jméno, vedoucí našeho obchodu přijal nové pracovníky – podstatné jméno.

Zájmena

-neoznačují osoby, zvířata věci, děje nebo vlastnosti, ale příslušné jméno zastupují, věc nebo vlastnost naznačují, odkazují na ně apod.

-skloňují se

-vyjadřují svými tvary pády, dvojí číslo, některá trojí rod

-ve větě mají stejnou funkci jako podst. jména a přídavná jména, která zastupují

druhy zájmen

1. zájmena osobní: označují první, druhou a třetí osobu (já, ty, on, ona, ono, my, vy, oni, ony, ona, zvrátne se)

2. zájmena přivlastňovací: přivlastňují první, druhé či třetí osobě (můj, tvůj, náš, váš, jeho, jejich, její, zvrátne svůj)

3. zájmena ukazovací: ukazujeme jimi v řeči na určitou osobu, zvíře, věc či vlastnost (ten, tento, tehle, onen, takový, týž, tentýž, sám)

4. zájmena tázací: tážeme se jimi po osobě, zvířeti či vlastnosti, abychom doplnili svoji znalost něčeho (kdo, co, jaký, který, čím)

5. zájmena vztažná: připojují k sobě některé věty v souvětí (kdo, co, jaký, který, čím, jenž)

6. zájmena neurčitá: jsou zájmena, kterými blíže neurčujeme o kom nebo o čem je řeč, nebo to určujeme obecně (někdo, něco, některý, nějaký, něčí, ledakdo, kdokoli, kdosi, cosi, kterýsi, jakýsi, čísi, leckdo, lecco, leckterý, každý, všechen...)

CVIČENÍ

Urči druhy zájmen

1.

Někteří.....lidé stáli na mostě. Tito.....lidé se.....k nim.....nepřidali.

Odešli do jejího.....domu. Zjišťovali, zda někdo.....nepotřebuje pomoc.

Nikdo.....nikoho.....nevolal, proto jsme brzy všichni.....odjeli. Ona.....je často sama..... Člověk, který.....nikomu.....nevěří, je nešťastný.

Či.....je to.....pes? Vzal svůj.....sešit a odešel.

2.

Vysílali jakousi.....píseň. Ptal se, kdo.....se přihlásil. Jsou to titíž.....

chlapci. Leckteří.....by jí.....záviděli. Žádný.....návrh neodmítl. Šel jsem s

týmiž..... lidmi jako včera. Potkal jsem své..... známé. Byla to něčí.....

chata. Přišlo dítě, jež..... znám. Napadlo mě..... všelico.....

Byli tam samí..... cizí lidé.

3.

Jeho.....otec je knihkupec. Takovýchlidí si musíme vážit. Seděl jsem

vedle něho..... Vidím je.....stále před sebou. Chodí do téže.....školy.

Koně šli sami..... My.....s vámi.....dnes nepůjdeme. Kapr sebou.....

házel. Za naší.....školou je hřiště. Ptal se mě..... na to. Řekni, co.....si o

tom..... myslíš. Mluvili o vás.....

ŘEŠENÍ - zájmena

1.

Někteří neurč. lidé stáli na mostě. Tito ukaz. lidé se osobní k nim osobní nepřidali. Odešli do jejího přivl. domu. Zjišťovali, zda někdo neurč. nepotřebuje pomoc. Nikdo zápor. nikoho zápor. nevolal, proto jsme brzy všichni neurč. odjeli. Ona osobní je často sama ukaz. Člověk, který vztaž. nikomu zápor. nevěří, je nešťastný. Čí táz. je to ukaz. pes? Vzal svůj přivl. sešit a odešel.

2.

Vysílali jakousi neurč. píseň. Ptal se, kdo vztaž. se přihlásil. Jsou to titíž ukaz. chlapani. Leckterí neurč. by jí osobní záviděli. Žádný zápor. návrh neodmítl. Šel jsem s týmiž ukaz. lidmi jako včera. Potkal jsem své přivl. známé. Byla to něčí neurč. chata. Přišlo dítě, jež vztaž. znám. Napadlo mě osobní všelico neurč. Byli tam samí ukaz. cizí lidé.

3.

Jeho přivl. otec je knihkupec. Takových ukaz. lidí si musíme vážit. Seděl jsem vedle něho osobní. Vidím je osobní stále před sebou. Chodí do téže ukaz. školy. Koně šli sami ukaz. My osobní s vámi osobní dnes nepůjdeme. Kapr sebou osobní házel. Za naší přivl. školou je hřiště. Ptal se mě osobní na to. Řekni, co vztaž. si o tom ukaz. myslíš. Mluvili o vás osobní.

Číslovky

- mají význam číselný, označují pořadí, počet apod.
- číslovky určité označují určitý počet (např. druhý, dvojnásobný, dva, dvojí, dvakrát)
- číslovky neurčité počet nevyjadřují (např. mnoho, málo, několikery, několikrát), nelze je na rozdíl od určitých vyjádřit číslicí

druhy číslovek

1. číslovky základní: vyjadřují počet. Odpovídají na otázku **KOLIK?**

Např. *určité:* jeden, dva
neurčité: několik mnoho

2. číslovky řadové: Označují pořadí. Odpovídají na otázku **KOLIKÁTÝ?**

Např. *určité:* první, druhý
neurčité: několikátý

3. číslovky druhové: Vyjadřují číselné označení počtu druhů. Odpovídají na otázku **KOLIKERÝ?, KOLIKERO?**

Např. *určité:* dvojí, obojí, trojí,
neurčité: několikery, několikero.

-u pomnožných podst. jmen označují počet. Např. troje dveře

4. číslovky násobné: Vyjadřují počet opakování děje (dvakrát), násobnost (dvojnásobný) nebo kolikrát se nějaká věc vyskytuje. Odpovídají na otázky **KOLIKRÁT?, KOLIKANÁSOBNÉ?, KOLIKANÁSOBNÝ?** Např. *určité:* třikrát...; *neurčité:* několikrát

CVIČENÍ

Urči druhy číslovek a připiš zda jsou určité či neurčité

1.

Za úkol vypracujte cvičení 7..... na 63. straně. Koupil jsem si dvoje boty. Mávala oběma rukama. Ten film jsem viděl třikrát Požádal o dvoje sušenky. Říkal jsem ti to mnohokrát Dvakrát měř, jednou řež. Vráťím se do dvou hodin.

2.

Spěchal na pomoc třem chlapcům. V obchodě měli patero druhů zmrzliny. Někdo se spokojí i s málem Z práce měl dvojí..... užitek. Naše radost byla teď několikanásobná Bydlíme ve čtvrtém patře. Dnes má mnoho..... povinností. Seřadili se jeden vedle druhého

3.

Dali si dvojnásobnou snídani. Trénink začíná v 18 hodin. S oběma sestrami si rozumím. Se třemi..... příklady jsem si neporadil. Ta věc se opakuje již poněkolkáté Budu ti vyprávět o jedné příhodě. Několikery lyže jsem už zlomil. Na všechno má milion řečí. Angličtinu mám třikrát týdně. V hale se sešlo pět tisíc lidí.

ŘEŠENÍ - číslovky

1.

Za úkol vypracujte cvičení 7 zákl. U na 63. řad. U straně. Koupil jsem si dvoje druh. U boty. Mávala oběma zákl. U rukama. Ten film jsem viděl třikrát násob. U Požádal o dvoje druh. U sušenky. Říkal jsem ti to mnohokrát násob. N. Dvakrát násob. U měř, jednou zákl. U řež. Vráťím se do dvou zákl. U hodin.

2.

Spěchal na pomoc třem zákl. U chlapcům. V obchodě měli patero druh. U druhů zmrzliny. Někdo se spokojí i s málem zákl. N. Z práce měl dvojí druh. U užitek. Naše radost byla teď několikanásobná násob. N. Bydlíme ve čtvrtém řad. U patře. Dnes mám mnoho zákl. N povinností. Seřadili se jeden zákl. U vedle druhého řad. U.

3.

Dali si dvojnásobnou násob. U snídani. Trénink začíná v 18 zákl. U hodin. S oběma zákl. U sestrami si rozumím. Se třemi zákl. U příklady jsem si neporadil. Ta věc se opakuje již poněkolkáté násob. N. Budu ti vyprávět o jedné zákl. U příhodě. Několikery druh. N lyže jsem už zlomil. Na všechno má milion zákl. U řečí. Angličtinu mám třikrát násob. U týdně. V hale se sešlo pět tisíc zákl. U lidí.

Mluvnické kategorie (jmenné a slovesné)

Podstatná jména (substantiva)

Mluvnické (jmenné) kategorie **podstatných jmen** (substantiv) jsou:

- **pád,**
- **číslo,**
- **rod** (u mužského rodu i **životnost**),
- **vzor.**

Jako jména se označují slova, která se skloňují, tj. obměňují se podle pádů. Čeština má sedm pádů.

Pád – vyjadřuje souvislost podstatného jména s větou a jejími členy, zvláště se slovesem.

1. pád	– nominativ	kdo, co?
2. pád	– genitiv	koho, čeho?
3. pád	– dativ	komu, čemu?
4. pád	– akuzativ	koho, co?
5. pád	– vokativ	oslovujeme, voláme
6. pád	– lokál	o kom, o čem?
7. pád	– instrumentál	s kým, s čím?

Číslo – vyjadřuje u počítatelných substantiv počet: **singulár (jednotné číslo)** – počet **jeden**, **plurál (množné číslo)** – **víc než jeden**.

U nepočítatelných jmen, např. u jmen látkových, pomnožných, ztrácí kategorie čísla svou významovou hodnotu, např. mléko, bělost, hodinky, ...

Rod – mluvnický, na rozdíl od rodu přirozeného je u názvů živých bytostí založen na rozdílu pohlaví

- **rod mužský** (maskulinum)
- **rod ženský** (femininum)
- **rod střední** (neutrum) – je vázán na nedospělé jedince, např. dítě, kuře, ...

Životnost mužských podstatných jmen:

- podle životných koncovek: **–i, –é, –ové, –í**,
Výjimky: **rodiče, koně, lidičky**: mají shodu jako rod mužský životný: Rodiče (koně, lidičky) čekali.
- **podle 4. pádu jednotného čísla:**
Životná podstatná jména mají rozdílný 1. a 4. pád: pán – pána, muž – muže;
Neživotná podstatná jména mají 1. a 4. pád stejný: hrad – hrad, les – les

Některá podstatná jména mají dvojitý rod, např. podstatné jméno **hřídle** je rodu mužského neživotného i rodu ženského; podstatné jméno **dítě** je v čísle jednotném rodu středního a v čísle množném rodu ženského. Ani životnost podstatných jmen rodu mužského nemusí odpovídat skutečnosti – podstatná jména zakončená na – **ci** (sněhuláci, beránci, ledoborci, strašáci) jsou rodu mužského životného, podstatná jména (dobytek, hmyz, skot) jsou rodu mužského neživotného.

Vzor – rod mužský životný – **pán, muž, předseda, soudce,**
 – rod mužský neživotný – **hrad (les, rybník), stroj,**
 – rod ženský – **žena, růže, píseň, kost,**
 – rod střední – **město, moře, kuře, stavení.**

Řada podstatných jmen se v některých pádech od svého vzoru liší, proto jsou k některým vzorům přiřazeny podvzory – u vzoru **hrad** je to podvzor **les**, popř. **rybník**.

Některá podstatná jména se skloňují jako přídavná jména podle vzoru **mladý, jarní**.

Příklady:

u rodu mužského životného – **hajný, průvodčí,**
 u rodu mužského neživotného – **zlatý** (peněžní jednotka),
 u rodu ženského – **hajná, průvodčí,**
 u rodu středního – **vstupné, hovězí.**

Podle vzorů přídavných jmen se skloňují i některá příjmení: **Nový, Nováková, Dolejší, ...**

Cvičení:

1. Urči jmenné kategorie podstatných jmen rodu mužského.

v cíli	se dvěma přáteli
nešetřil penězi	o husitech
s různými jmenovateli	uleťte, holubi!
pro orly	s ledovými střechyly
k tenistovi	nad žhavými uhly
o obhájci	pro vzácné drahokamy
s plnými pytli	u správce
k vrcholům	mezi úly
s vítězi	na hřídle
v rozích	dopisovat si s Francouzi

2. Urči jmenné kategorie podstatných jmen rodu ženského.

pod vysokými břízami	ležel v posteli
na hrázi	na zeměkouli
v horské vsi	dvě otepi

žije v Příbrami
řízení dopravy
nedobytnými hradbami
každou neděli
roztočit vrtuli
padaly kroupy
šumění lípy

vykonat přípravy
na tabuli
trochu soli
sedět na židli
spát v posteli
zdroj síly
v krvi

3. Urči jmenné kategorie podstatných jmen rodu středního.

veslovat vesly
v hustém křoví
úrodnými poli
o hospodářství
dlouhými bidly
na moravském pomezí
pro malé štěně
upevňovat zdraví
pohybovat se v přítmi
ze strnišť

na jasném nebi
na srdci
sál se zrcadly
u mláďat
v letním období
rýsovat kružidly
v našich příslovích
nad údolím
k doupěti
u vajec

4. Urči jmenné kategorie podstatných jmen.

na exkurzi
uvidět tetřevy
vytrvalá chůze
z kapsy
k starostovi
ústí Vltavy
mnoho chvály
o dětech
úlomky žuly
o Pavlovi
sedět na schůzi
k lidem
pro tácy

pod křídly
do naší školy
v mrkvi
pod lipami
ke Španělům
pod židlí
před děvčaty
u zvířat
s přáteli
k průvodcům
pevnými motouzy
se strašpytli
za starosty

Řešení:

1.	pád	číslo	rod	vzor
v cíli	6.	j.	m. n.	stroj
nešetřil penězi	7	mn.	m. n.	stroj
s několika obhájci	7.	mn.	m. ž.	soudce
pro orly	4.	mn.	m. ž.	pán
k tenistovi	3.	j.	m. ž.	předseda
o zástupci	6.	j.	m. ž.	soudce
s plnými pytli	7.	mn.	m. n.	stroj
k vrcholům	3.	mn.	m. n.	hrad
s vítězi	7.	mn.	m. ž.	muž

v rozích	6.	mn.	m. n.	hrad
se dvěma přáteli	7.	mn.	m. ž.	muž
o husitech	6.	mn.	m. ž.	předseda
uleťte, holubi!	5.	mn.	m. ž.	pán
s ledovými střechýly	7.	mn.	m. n.	hrad
nad žhavými uhly	7.	mn.	m. n.	hrad i stroj (nad uhli)
pro vzácné drahokamy	4.	mn.	m. n.	hrad
u správce	2.	j.	m. ž.	soudce
mezi úly	7.	mn.	m. n.	hrad
na hřídeli	6.	j.	m. i ž.	stroj i píseň
dopisovat si s Francouzi	7.	mn.	m. ž.	muž

2.

	pád	číslo	rod	vzor
pod vysokými břízami	7.	mn.	ž.	žena
na hrázi	6.	j.	ž.	píseň
k horské vsi	3.	j.	ž.	kost
žije v Příbrami	6.	j.	ž.	kost
řízení dopravy	2.	j.	ž.	žena
nedobytnými hradbami	7.	mn.	ž.	žena
každou neděli	4.	j.	ž.	růže
roztočit vrtuli	4.	j.	ž.	růže
padaly kroupy	1.	mn.	ž.	žena
šumění lípy	2.	j.	ž.	žena
ležel v posteli	6.	j.	ž.	píseň
na zeměkouli	6.	j.	ž.	růže
dvě otepi	1., 4.	mn.	ž.	kost
vykonat přípravy	4.	mn.	ž.	žena
na tabuli	6.	j.	ž.	růže
trochu soli	2.	j.	ž.	kost
sedět na židli	6.	j.	ž.	růže
nad konvemi	7.	mn.	ž.	píseň
zdroj síly	2.	j.	ž.	žena
v krvi	6.	j.	ž.	píseň

3.

	pád	číslo	rod	vzor
veslovat vesly	7.	mn.	s.	město
v hustém křoví	6.	j.	s.	stavení
úrodnými poli	7.	mn.	s.	moře
o hospodářství	6.	j.	s.	stavení
dlouhými bidly	7.	mn.	s.	město
na moravském pomezí	6.	j.	s.	stavení
pro malé štěně	4.	j.	s.	kuře
upevňovat zdraví	4.	j.	s.	stavení
pohybovat se v přítmí	6.	j.	s.	stavení
ze strnišť	2.	mn.	s.	moře
na jasném nebi	6.	j.	s.	moře
v srdci	6.	j.	s.	moře
sál se zrcadly	7.	mn.	s.	město
u mláďat	2.	mn.	s.	kuře
v letním období	6.	j.	s.	stavení

rýsovat kružidly	7.	mn.	s.	město
v našich příslovích	6.	mn.	s.	stavení
nad údolím	7.	j.	s.	stavení
k doupěti	3.	j.	s.	kuře
u vajec	2.	mn.	s.	moře

4.	<u>pád</u>	<u>číslo</u>	<u>rod</u>	<u>vzor</u>
na exkurzi	4., 6.	j.	ž.	růže
uvidět tetřevy	4.	mn.	m. ž.	pán
vytrvalá chůze	1.	j.	ž.	růže
z kapsy	2.	j.	ž.	žena
k starostovi	3.	j.	m. ž.	předseda
ústí Vltavy	2.	j.	ž.	žena
mnoho chvály	2.	j.	ž.	žena
o dětech	6.	mn.	ž.	kost
úlomky žuly	2.	j.	ž.	žena
o Pavlovi	6.	j.	m. ž.	pán
sedět na schůzi	6.	j.	ž.	růže
k lidem	3.	mn.	ž.	kost
pro tácy	4.	mn.	m.	hrad
pod křídly	7.	mn.	s.	město
do naší školy	2.	j.	ž.	žena
v mrkvi	6.	j.	ž.	píseň
pod lipami	7.	mn.	ž.	žena
ke Španělům	3.	mn.	m. ž.	pán
pod židlí	7.	j.	ž.	růže
před děvčaty	7.	mn.	s.	kuře
u zvířat	2.	mn.	s.	kuře
s přáteli	7.	mn.	m. ž.	muž
k průvodcům	3.	mn.	m. ž.	soudce
pevnými motouzy	7.	mn.	m. n.	hrad
se strašpytli	7.	mn.	m. ž.	muž i pán (se strašpytly)
za starosty	4., 7.	mn.	m. ž.	předseda

Přídavná jména (adjektiva)

U přídavných jmen určujeme:

- **pád,**
- **číslo,**
- **rod** (životnost),
- **vzor,**
- **druh.**

Pád, číslo, rod (životnost) přídavných jmen se shoduje s pádem, číslem a rodem podstatného jména, na němž závisí (noví přistěhovalci – obě jména jsou rodu mužského životného v čísle množném v 1. pádě).

Druhy přídavných jmen:

- **tvrdá**

- měkká
- přivlastňovací

Přídavná jména tvrdá – vzor mladý

Mají v 1. pádě jednotného čísla zakončení podle rodu:

- ý (nemocný muž)
- á (nemocná žena)
- é (nemocné dítě)

V koncovce 1. pádu čísla množného rodu mužského životného píšeme –i.

Přídavná jména měkká – vzor jarní

Mají v 1. pádě jednotného čísla ve všech rodech zakončení –í:

- í rod mužský (jarní vítr)
- í rod ženský (jarní vláha)
- í rod střední (jarní počasí)

K měkkým přídavným jménům patří jména zvířecích mláďat – kozí, včelí, ... a dále také **cizí, ryzí**.

Přídavná jména přivlastňovací – vzory otcův, matčin

Mají pro rod mužský vzory **otcův, otcova, otcovo**, pro rod ženský **matčin, matčina, matčino**.

Měkké –i v koncovce –ovi píšeme u přídavných jmen přivlastňovacích pouze v **1. a 5. pádě rodu mužského životného** (Jirkovi přátelé jsou milí.).

Ve **4. pádě čísla množného** píšeme tvrdé –y (Znám Jirkovy přátele.).

Cvičení:

1. Urči jmenné kategorie přídavných jmen.

do Vodičkovy ulice
 královi rádcové
 s žákovým sešitem
 o dědečkově pohádce
 na bílém sněhu
 s dobrým srdcem
 ve vosím hnízdě
 o starostových návrzích
 z oslích kůží
 pro Vlastinu knihu
 pro ryzí zlato
 u spravedlivého soudce
 z žabích vajíček
 s cizími jazyky
 o Janiných přátelích
 pod včelím úlem
 z Jiráskových románů
 se zpěvavými ptáky
 k vysokým stromům
 bílí holubi

Řešení:

	pád	číslo	rod	vzor	druh
do Vodičkovy ulice	2.	j.	ž.	otcův	přivlast.
královi rádcové	1.	mn.	m. ž.	otcův	přivlast.
s žákovým sešitem	7.	j.	m. n.	otcův	přivlast.
o dědečkově pohádce	6.	j.	ž.	otcův	přivlast.
na bílém sněhu	6.	j.	m. n.	mladý	tvrdé
s dobrým srdcem	7.	j.	s.	mladý	tvrdé
ve vosím hnízdě	6.	j.	s.	jarní	měkké
o starostových návrzích	6.	mn.	m. n.	otcův	přivlast.
z oslích kůží	2.	mn.	ž.	jarní	měkké
pro Vlastinu knihu	4.	j.	ž.	matčin	přivlast.
pro ryzí zlato	4.	j.	s.	jarní	měkké
u spravedlivého soudce	2.	j.	m. ž.	mladý	tvrdé
z žabích vajíček	2.	mn.	s.	jarní	měkké
s cizími jazyky	7.	mn.	m. n.	jarní	měkké
o Janiných přátelích	6.	mn.	m. ž.	matčin	přivlast.
pod včelím úlem	7.	j.	m. n.	jarní	měkké
z Jiráskových románů	2.	mn.	m. n.	otcův	přivlast.
se zpěvavými ptáky	7.	mn.	m. ž.	mladý	tvrdé
k vysokým borovicím	3.	mn.	ž.	mladá	tvrdé
bílí holubi	1.	mn.	m. ž.	mladý	tvrdé

Slovesa (verba)

U sloves určujeme

- **osobu,**
- **číslo,**
- **čas,**
- **způsob,**
- **slovesný rod,**
- **vid,**
- **třídu,**
- **vzor.**

Osoba – rozlišujeme osobu:

- **první** – já, my
- **druhou** – ty, vy
- **třetí** – on (ona, ono), oni (ony, ona)

Číslo – rozlišujeme číslo:

- **jednotné** (singulár)
- **množné** (plurál)

Čas – rozlišujeme čas:

- **přítomný,**

- **minulý,**
- **budoucí**

Slovesa dokonavá nemohou vyjádřit děj přítomný; přítomným tvarem vyjadřují děj (čas) **budoucí**: přečte, přijde, bodne...

Způsob – rozlišujeme způsob:

- **oznamovací,**
- **rozkazovací,**
- **podmiňovací**

Slovesa v rozkazovacím způsobu existují ve třech tvarech:

- 2. osobě čísla jednotného (maluj)
- 2. osobě čísla množného (malujte)
- 1. osobě čísla množného (malujme)

Slovesa v podmiňovacím způsobu existují jen ve dvou tvarech:

- **přítomném** (dokázal bys, aby napsal...), utvořeném z příčestí minulého a zvláštních tvarů slovesa být : bych, abych, kdybych
- **minulém** (byl bys přišel, byl bych býval četl...), utvořeném z podmiňovacího způsobu slovesa být a příčestí minulého

Rod – rozlišujeme rod:

- **činný** (původcem děje je podmět)
- **trpný** (původcem děje je někdo jiný než podmět)

Listí žlutne. Žák čte. – rod činný

Žák je chválen učitelem. Vysílají se zprávy. – rod trpný

Trpný rod se tvoří:

- opisnými tvary (příčestí trpné + pomocné sloveso být), např. Film je promítán.
- zvrtnou podobou slovesa (tj. slovesem + zvrtným zájmenem), např. Film se promítá.

Vid – rozlišujeme vid:

- **dokonavý** – děj je nějak omezen: skončí, vybojuje...
- **nedokonavý** – děj stále probíhá: jedou, čte...

Vid je schopnost slovesa vyjádřit dokonavost nebo nedokonavost děje.

Slovesa dokonavá a nedokonavá vytvářejí vidové dvojice: dát – dávat, hodit – házet...

Slovesné třídy a vzory:

Rozlišujeme 5 slovesných tříd a slovesa do těchto tříd zařazujeme podle zakončení ve **3. osobě čísla jednotného přítomného tvaru**.

1. třída: –e

tvrdé vzory: **nese, bere**, nesl, bral (před koncovkou –e je tvrdá nebo obojetná souhláska)

měkké vzory: **maže, peče, umře**, mazal, pekl, umřel (před koncovkou –e je měkká souhláska)

2. třída: –ne

vzory: **tiskne, mine, začne**, tiskl, minul, začal

Ke vzoru **mine** patří slovesa, která mají před **–ne**:

- samohlásku (vane)

- souhlásku r, l (hrne)
- jednu souhlásku (tne)

3. třída: –je

vzory: **kryje, kupuje**, kryl, kupoval

4. třída: –í

vzory: **prosí, trpí, sází**, prosil, trpěl, sázel

Rozdíly mezi vzory trpí a sází: **trp ! sázej !**

5. třída: –á

vzor: **dělá**

Cvičení:

1. Urči slovesné kategorie (osobu, číslo, čas, způsob, rod, vid, třídu, vzor)
 6. ročník – osobu, číslo, čas, způsob,
 7. ročník – osobu, číslo, čas, způsob, rod,
 8. a 9. ročník – osobu, číslo, čas, způsob, rod, vid, třídu, vzor.

chlubil by se
 podívali bychom se
 loví
 byl by volán
 byli bychom četli
 věnujme se
 mluv
 abychom se vrátili
 byli byste bývali vyšetřeni
 pošleme
 utíkali by
 budeme malovat
 byli byste vyráběli
 nečekejte

2. Utvořte slovesné tvary podle zadaného vzoru od slovesa přicházet.

1. 1. osoba čísla množného podmiňovacího způsobu minulého,
2. 2. osoba čísla jednotného rozkazovacího způsobu,
3. 3. osoba čísla jednotného budoucího času oznamovacího způsobu,
4. 2. osoba čísla množného podmiňovacího způsobu přítomného,
5. 3. osoba čísla množného minulého času oznamovacího způsobu.

3. Utvořte slovesné tvary podle zadaného vzoru od slovesa zazpívat si

1. 1. osoba čísla množného rozkazovacího způsobu,
2. 3. osoba čísla jednotného podmiňovacího způsobu minulého,
3. 2. osoba čísla množného podmiňovacího způsobu přítomného,

4. 2. osoba čísla jednotného budoucího času oznamovacího způsobu,
5. 1. osoba čísla jednotného minulého času oznamovacího způsobu.

Řešení:

1. chlubil by se – 3. osoba, číslo jednotné, podmiňovací způsob přítomný, rod činný, vid nedokonavý, třída 4., vzor prosí,
 bychom se podívali – 1. osoba, číslo množné, podmiňovací způsob přítomný, rod činný, vid dokonavý, třída 5., vzor dělá,
 loví – 3. osoba, číslo jednotné, čas přítomný, způsob oznamovací, rod činný, vid nedokonavý, třída 4., vzor prosí,
 byl by volán – 3. osoba, číslo jednotné, podmiňovací způsob přítomný, rod trpný, vid nedokonavý, třída 5., vzor dělá,
 byli bychom četli – 1. osoba, číslo množné, podmiňovací způsob minulý, rod činný, vid nedokonavý, třída 1., vzor nese,
 věnujme se – 1. osoba, číslo množné, rozkazovací způsob, rod činný, vid nedokonavý, třída 3., vzor kupuje,
 mluv – 2. osoba, číslo jednotné, způsob rozkazovací, rod činný, vid nedokonavý, třída 4., vzor prosí,
 abychom se vrátili – 1. osoba, číslo množné, podmiňovací způsob přítomný, vid dokonavý, třída 4., vzor prosí,
 byli byste bývali vyšetřeni – 2. osoba, číslo množné, podmiňovací způsob minulý, rod trpný, vid dokonavý, třída 4., vzor prosí,
 pošleme – 1. osoba, číslo množné, čas budoucí, způsob oznamovací, rod činný, vid dokonavý, třída 1., vzor bere,
 utíkali by – 3. osoba, číslo množné, podmiňovací způsob přítomný, rod činný, vid nedokonavý, třída 5., vzor dělá,
 budeme malovat – 1. osoba, číslo množné, čas budoucí, způsob oznamovací, rod činný, vid nedokonavý, třída 3., vzor kupuje,
 byli byste vyráběli – 2. osoba, číslo množné, podmiňovací způsob minulý, rod činný, vid nedokonavý, třída 4., vzor sází,
 nečekejte – 2. osoba, číslo množné, rozkazovací způsob, rod činný, vid nedokonavý, třída 5., vzor dělá.
2. 1. byli bychom přicházeli
 2. přicházej
 3. bude přicházet
 4. přicházeli byste
 5. přicházeli
3. 1. zaspívejme si
 2. byl by si zaspíval
 3. zaspívali byste si
 4. zaspíváš si
 5. zaspíval jsem si